

Merve Dünder¹
Araştırmacı

Aycan Kulaksız²
Araştırmacı

Gülbin Şahinbeyoğlu³
Ekonomiyi İzleme Merkezi Direktörü

PANDEMİNİN İKİNCİ DALGASINDA PERAKENDE SEKTÖRÜ

COVID-19 küresel salgınının ilk dalgasında perakende sektöründe faaliyet gösteren iş yerlerinin yüzde 70'ten fazlası tamamen kapanmış ya da kapasitelerini önemli oranda düşürmüştür ve bunun sonucu olarak TEPAV Perakende Güven Endeksi (TEPE) Mart-Nisan 2020 döneminde bir yıl öncesine göre 10 puana yakın gerilemiştir.⁴ Haziran ayı ve sonrasında sosyal hareketliliği kısıtlayan tedbirlerin kaldırılmasıyla birlikte, diğer ekonomik göstergelerde olduğu gibi, perakende sektöründe de tedrici olarak toparlanma gerçekleşmiş ve yılsonuna doğru TEPE'nin pandemi öncesi seviyelerini yakaladığı gözlenmiştir. Ancak, Kasım ve Aralık aylarında vaka sayılarında görülen artış nedeniyle salgının kontrolüne yönelik tedbirlerin tekrar gündeme gelmesi, sektörün faaliyetini kısıtlayıcı ikinci dalgayı teşkil etmiştir (Şekil 1).

Bu çerçevede, pandeminin ikinci dalgasının sektörde yarattığı etkilere dair zamanlı bir şekilde bilgi edinilmesi amacıyla, TEPE anketinin Aralık 2020 dönemi uygulamasında katılımcılara ek sorular yöneltilmiştir. Bu çalışmada, söz konusu anket çalışması tanıtılmakta ve ilgili yanıtlar sektör detayında özetlenmektedir.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1376/Mukaddes+Merve+Dunder>

² <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1332/Aycan+Kulaksiz+Hacibebekoglu>

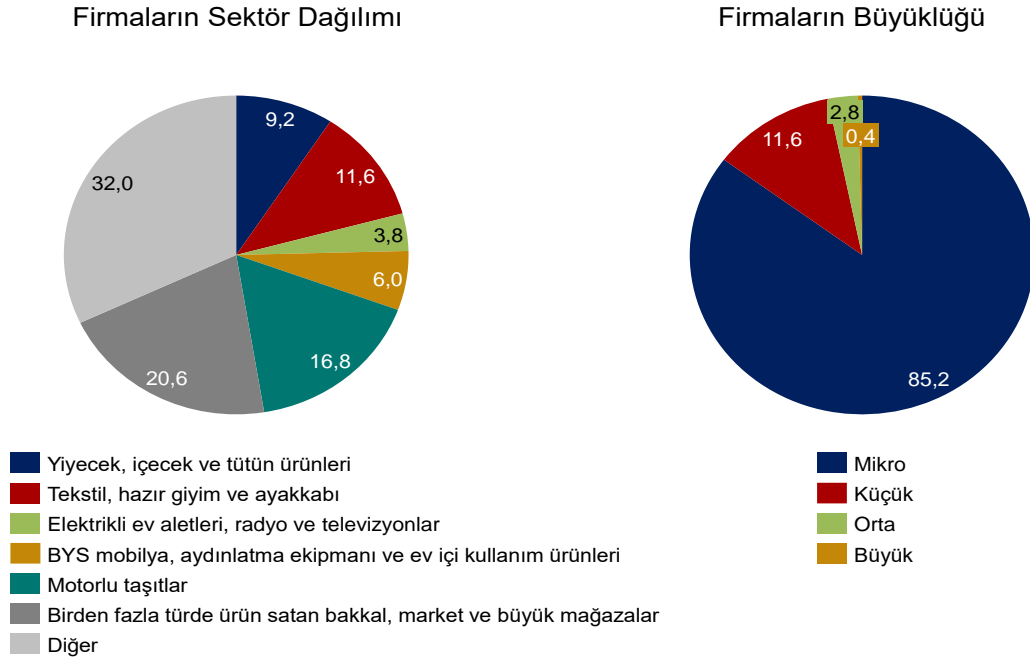
³ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1423/Gulbin+Sahinbeyoglu>

⁴ İlgili etkiyi daha detaylı inceleyebilmek amacıyla, TEPE Nisan 2020 anketine "Koronavirüs ile mücadele kapsamında alınan tedbirlerden dolayı faaliyetlerinize ara verdiniz mi?" sorusu eklenmiş ve sonuçları AB ve AB'ye

Aralık dönemi TEPE anketi 8-29 Aralık 2020 tarihleri arasında uygulanmıştır. Örneklem grubu ise NACE Rev.2 sınıflaması ile uyumlu olup “Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı (45)” ve “Perakende ticaret (47)” faaliyet kodlarına sahip perakende sektörünü kapsamaktadır. Endeks kapsamında yiyecek, içecek ve tütün ürünleri, tekstil, hazır giyim ve ayakkabı, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar, mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri, motorlu taşıtlar, birden fazla çeşit türde ürün satan büyük mağazalar ve diğer (akaryakıt istasyonu, eczane, parfümeri, nalbur, züccaciye, kırtasiye, vb.) sektörler bulunmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Ankete katılan firmaların sektör ve büyüklük dağılımı, %

Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

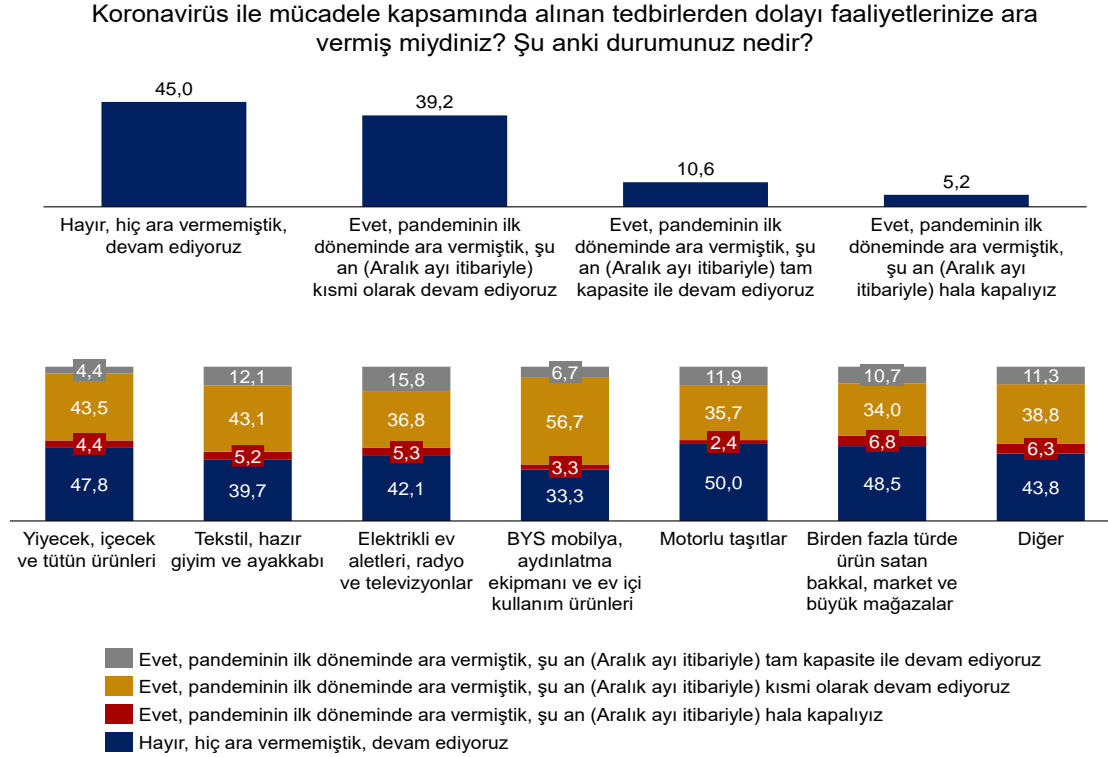
Perakende sektörü firmalarının yaklaşık yarısında salgının olumsuz etkileri devam etmektedir. İş yerlerinin yüzde 39,2’si pandeminin ilk döneminde faaliyetlerine ara verdiklerini, Aralık ayı itibarıyla da ancak kısmen çalışabildiklerini belirtirken, yüzde 5,2’si hala kapalı olduğunu bildirmektedir. Diğer taraftan, ilk dönemde ara verip şu an tam kapasite çalıştığını belirten firmaların oranı yüzde 10,6 ile sınırlıdır (Şekil 4).

En olumsuz etkilenen sektör BYS mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri sektörüdür. Bu sektörün 2/3’ü pandemiden olumsuz etkilenmiş ve ancak yüzde 40’ı ikinci dalga itibarıyla faaliyetlerini tam kapasite sürdürebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, sektörün yüzde 60’ı ya kısmi olarak faaliyet göstermekte ya da kapalı durumdadır. Tekstil, hazır giyim ve ayakkabı ile elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyon satışlarında ise firmaların yaklaşık yüzde 40’ı satışlarına hiç ara vermemiş; ara veren firmalar da büyük ölçüde Aralık ayı itibarıyla kısmen faaliyetlerine başladıklarını belirtmiştir. Salgının ikinci dalgasında tam kapasite faaliyetlerine başladıklarını belirten firmaların payı bu iki alt sektörde genelin üzerindedir (Şekil 4).

Motorlu taşıtlar sektöründe satışlar görece olumlu seyretmektedir. İlgili sektördeki firmaların yarısı satışlarına hiç ara vermemiştir ve ikinci dalga itibarıyla yüzde 60’tan fazlası tam kapasite faaliyetlerini sürdürmektedir. Hala kapalı olan firmaların sayısı ise yüzde 2,4 ile

sınırlıdır. Benzer şekilde, zorunlu harcamaların içerildiği birden fazla ürün satan bakkal, market ve büyük mağazaların da yaklaşık yarısı yıl genelinde faaliyetlerine ara vermemiş ve mevcut durumda yüzde 90'dan fazlası kısmen veya tam kapasite faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu gelişme yiyecek, içecek ve tütün ürünleri satışlarında da geçerlidir (Şekil 4).

Şekil 4. COVID-19 salgın sürecinde firmaların faaliyet durumunun dağılımı, %

Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

Pandemi sürecinde firmaların daralan talebi yönetmelerinde finansman koşulları ile para piyasalarında yaşanan hareketlilik önemli kısıt oluşturmaktadır. İş yerlerinin yüzde 53,6'sı finansmana erişimi salgın sürecinde iş durumlarını olumsuz etkileyen koşul olarak belirtmiş ve ilgili kısıt birinci öncelikli faktör olarak belirlenmiştir. Diğer öncelikli faktörler; gerileyen talep (yüzde 44) ile döviz kurlarındaki hızlı artıştır (yüzde 41,1). Diğer taraftan, firmaların sadece 1/4'ü tedarik zincirindeki süreklilik konusunda aksama belirtirken, salgınla mücadele kapsamında sosyal hareketliliğin azaltılmasına yönelik alınan tedbirlere de görece az sayıda firma dikkat çekmiştir (yüzde 10'dan az). Finansman koşullarından faiz oranlarındaki dalgalanma/artış da yine az sayıda firma tarafından belirtilen olumsuz bir faktördür (Şekil 5).

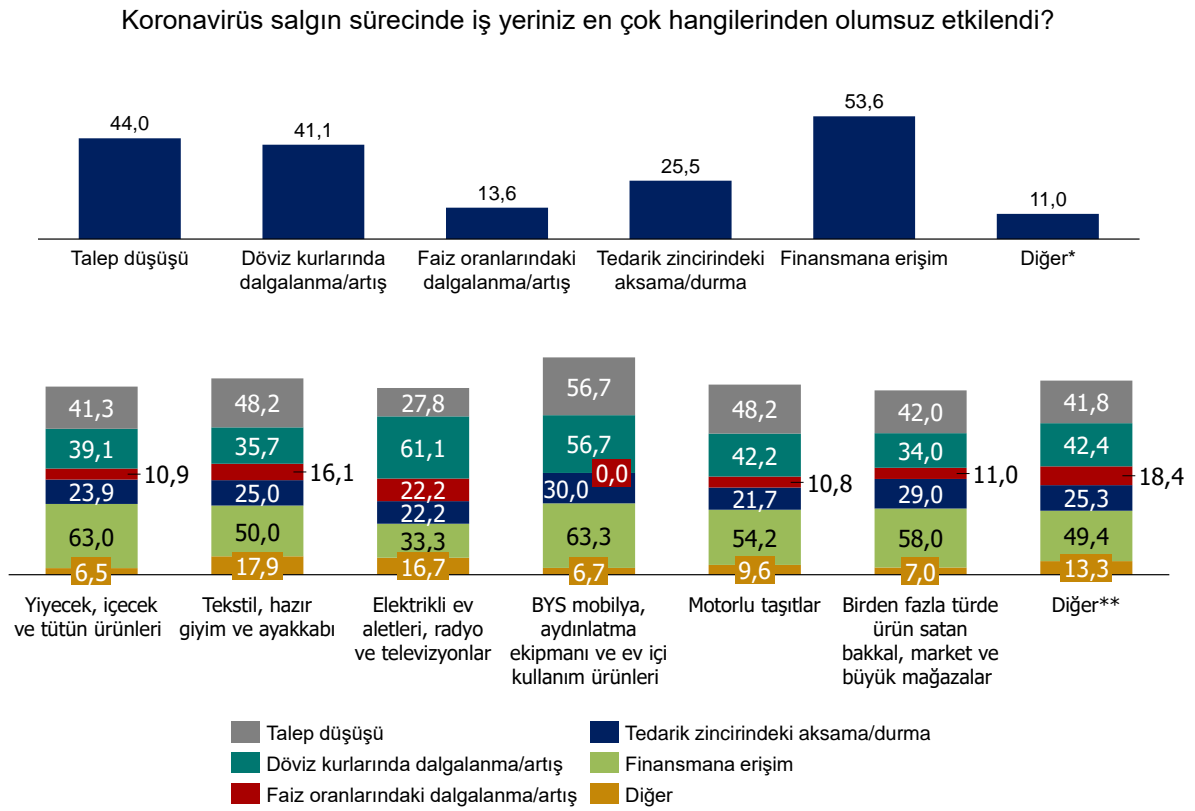
Finansmana erişim sorunu en fazla BYS mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri ile yiyecek, içecek ve tütün ürünleri sektörlerinde hissedilmektedir. İlgili sektörlerin yaklaşık 2/3'ü finansman koşullarındaki sıkıntıları belirtmiştir. İlgili koşul, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyon satışlarında ise perakende sektörünün geneline göre daha az etkilidir (yüzde 33,3). Diğer taraftan, BYS mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri sektöründe finansman koşullarında öne çıkan kısıtlara rağmen faiz oranlarına ilişkin olumsuz bir durumun belirtilmemesi dikkat çekmektedir (Şekil 5).

İthalat bağımlılığı yüksek olan sektörler Türk lirasının değer kaybından önemli oranda etkilenmişlerdir. Elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar ve BYS mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünleri sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların çoğunluğu döviz

kurundaki dalgalanma/artıştan olumsuz etkilendiğini belirtmişleridir. Bu sektörleri diğer ve motorlu taşıtlar sektörü izlemektedir (Şekil 5).

Yiyecek ve içecek gibi zorunlu tüketime yönelik satışlarda talep daralması daha sınırlıdır. Birden fazla ürün satan bakkal, market ve büyük mağazalar ile yiyecek, içecek ve tütün ürünlerinin satışlarında talep gerilemesinin önemli olduğunu belirten firmaların payı yüzde 40 dolayında olup sektör genelinin altındadır. Ayrıca, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyon satışlarında talep yetersizliği faktörü en öncelikli unsur olarak belirtilmemiş ve bu açıdan olumlu ayrıışan alt sektör olmuştur. Salgın döneminde alınan tedbirler nedeniyle vatandaşların daha fazla evde vakit geçirmelerinin sektör ürünlerine talebin görece olarak korunmasına neden olduğu düşünülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. COVID-19 salgın sürecinde iş yeri faaliyetini olumsuz etkileyen faktörlerin dağılımı, %

Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

*Diğer diyenlerin; %94,4'ü kısıtlamalar/yasaklar, %3,7'si okulların uzaktan eğitim yapması, %1,9'u işletmemizin kapalı olması ifadesinde bulunmuş.

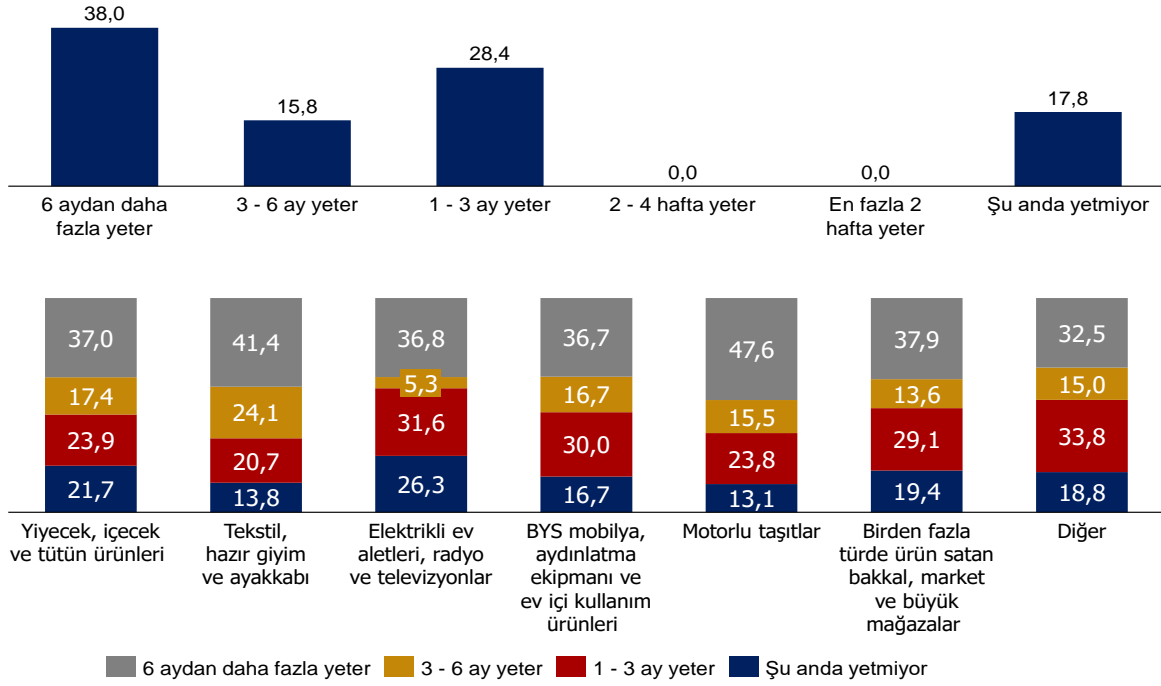
** Akaryakıt istasyonu, eczane, parfümeri, nalbur, züccaciye, kırtasiye, vb. işyerlerini kapsamaktadır.

Mevcut pandemi koşullarında perakende sektörü firmalarının yaklaşık 2/3'ü destek olmadan faaliyetlerini altı aydan fazla sürdüremeyeceklerini bildirmişlerdir. Anket kapsamında yer alan firmaların yüzde 17,8'i işletme sermayelerinin cari durumda yetersiz olduğunu belirtirken, yüzde 28,4'ü 1-3 ay, diğer yüzde 15,8'i ise 3-6 ay arasında yeterli olabileceğini belirtmiştir. Sektör dağılımlarına bakıldığında ise, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar grubundaki firmaların yaklaşık yüzde 60'ının 3 ay gibi kısa bir süre sonra finansman sorunu ile karşı karşıya kalabileceği görülmektedir. Diğer taraftan, motorlu taşıtlar sektörünün yüzde 47,6'sı 6 aydan fazla işletme sermayesinin yeterli olabileceğini belirtmiş ve

sektör geneline kıyasla olumlu ayrılmıştır. Benzer şekilde, tekstil, hazır giyim ve ayakkabı sektöründe de firmaların yaklaşık 2/3'ü 3-6 ay ve 6 aydan fazla sermaye yeterliliği belirtmiştir (Şekil 6).

Şekil 6. COVID-19 salgın koşullarında firmaların işletme sermayesi yeterliliğinin dağılımı, %

İçinde bulunduğumuz dönemin bu şekilde devam etmesi durumunda işletme sermayeniz ne kadar süre yeterli olur?

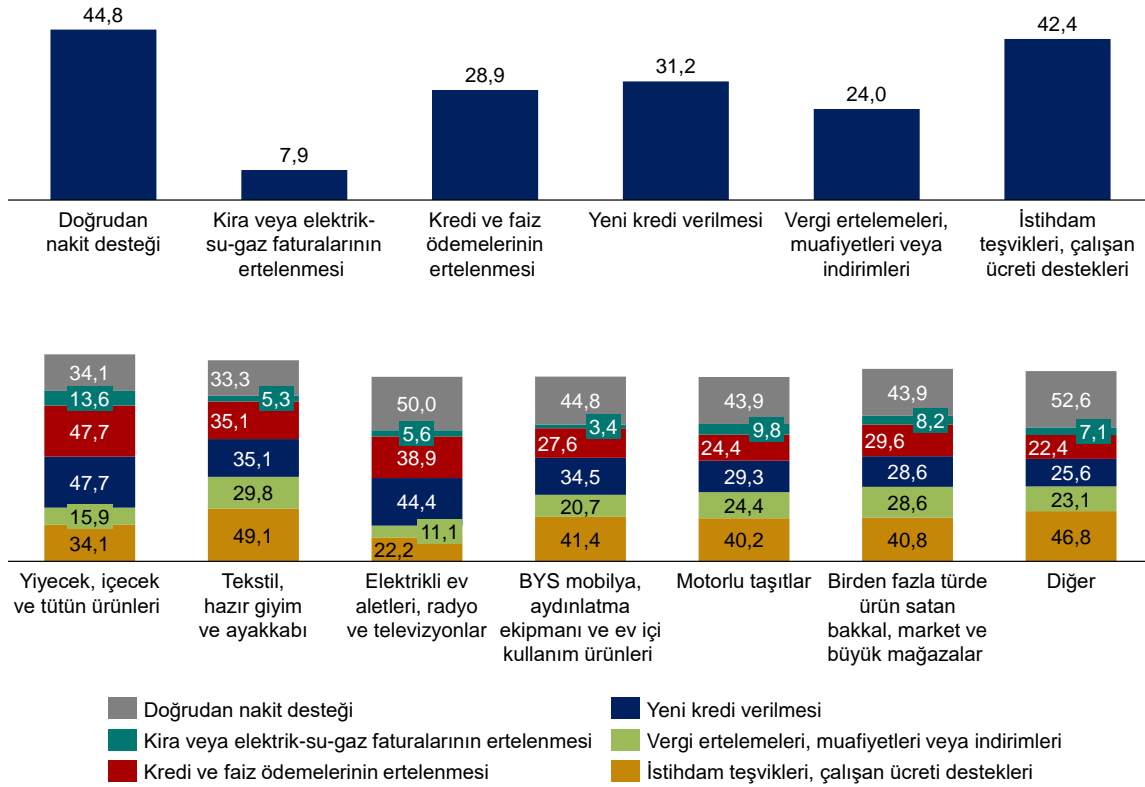
Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

Doğrudan nakit desteği ile istihdamın sürekliliğine yönelik devlet yardımları, perakende sektörünün faaliyetinin devamlılığı açısından kritik önem taşımaktadır. Anket kapsamında yer alan firmaların yüzde 44,8'i doğrudan nakit desteğini, yüzde 42,4'ü de istihdam teşviklerini en fazla ihtiyaç duyulan destek olarak belirtmiştir. Kredi kanallarına yönelik destekler ikinci sırada yer alırken (yeni kredi verilmesi yüzde 31,2, kredi ve faiz ödemelerinin ertelenmesi yüzde 28,9), vergi ertelemeleri (yüzde 24) ile iş yeri fatura ertelemeleri (yüzde 7,9) daha alt sıralarda önceliklendirilmiştir (Şekil 7).

Alt sektörler bakımında, destek ihtiyaçlarının sıralandırmasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Tekstil, hazır giyim ve ayakkabı sektöründe faaliyet gösteren firmaların yarısı faaliyetlerinin sürekliliği açısından istihdama yönelik teşviklere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar satışları ile eczane ve kırtasiye gibi ürünler grubunda (diğer) faaliyet gösteren firmaların yarısı doğrudan nakit desteğini en önemli destek kanalı olarak göstermiştir. Yiyecek, içecek ve tütün ürünleri satışlarında da firmaların yüzde 47,7'si kredi ertelemesi ya da yeni kredi sağlanmasına yönelik teşvikleri birinci öncelikli kanal olarak belirtmişlerdir (Şekil 7).

Şekil 7. COVID-19 salgın sürecinde ihtiyaç duyulan desteklerin dağılımı, %

Önümüzdeki süreçte iş yeriniz için en fazla ihtiyaç duyulacak destekler neler olacak?

Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

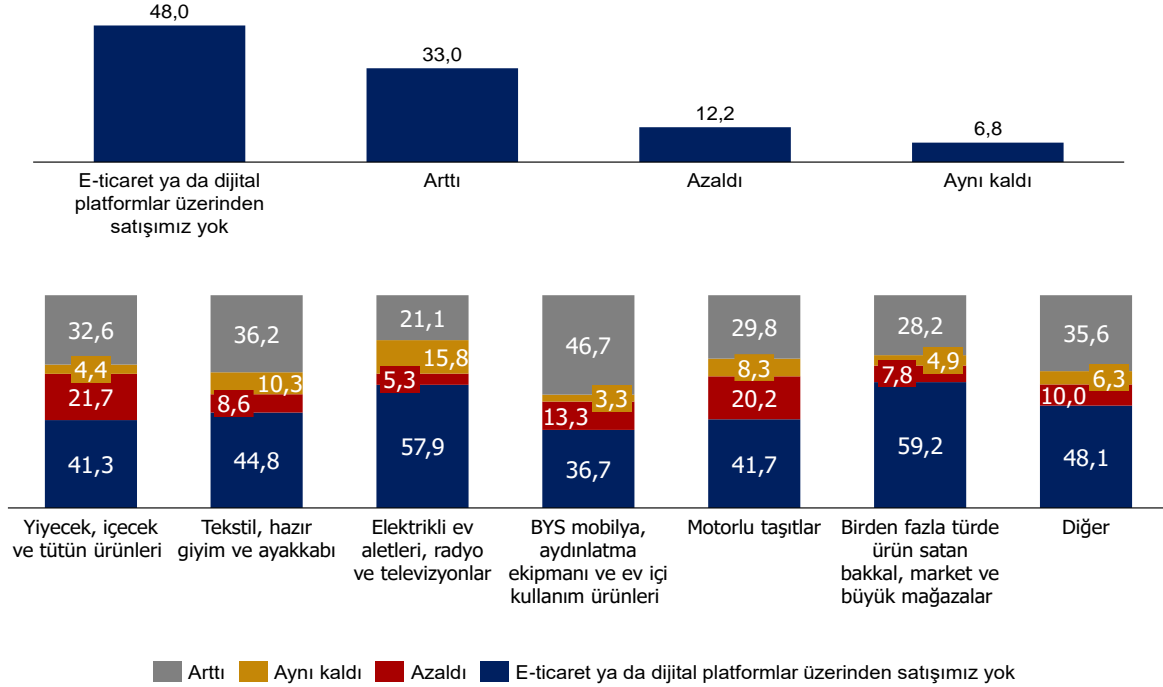
E-ticaret platformunda faaliyet gösteren firmalar salgın sürecinde satışlarını artırmıştır. Anket kapsamında değerlendirilen firmaların büyük ölçüde mikro firmaları içermesi nedeniyle yaklaşık yarısının e-ticaret faaliyeti bulunmamaktadır. Diğer taraftan, online işlemler gerçekleştirebilen firmaların yüzde 60'tan fazlası dijital platformdaki satışlarını artırdığını belirtmiştir (Şekil 8).

BYS mobilya, aydınlatma ekipmanı ve ev içi kullanım ürünlerindeki firmaların yüzde 46,7'si online satışlarını artırmıştır. Benzer şekilde, tekstil, hazır giyim ve ayakkabı satışları ile eczane ve kırtasiye gibi ürünler grubunda (diğer) faaliyet gösteren firmaların yaklaşık yüzde 40'ı e-ticaret hizmetlerini artırmıştır. Diğer taraftan, elektrikli ev aletleri, radyo ve televizyonlar ile birden fazla ürün satan bakkal, market ve büyük mağazalar grubundaki firmaların yaklaşık yüzde 60'ının e-ticaret ya da dijital platformlar üzerinden satış yapmadığı, yapan gruptakilerden de satışlarını artıranların sayısı olarak sektör genelinin altında olduğu görülmektedir. Ayrıca, motorlu taşıtlar ile yiyecek, içecek ile tütün ürünleri gruplarında dijital hizmetlerinin azaldığını belirten firmaların payı yüzde 20'ler düzeyinde olup sektör ortalamasının yaklaşık iki katıdır (Şekil 8).

Şekil 8. COVID-19 salgın sürecinde e-ticaret ve dijital platformlardan yapılan satışların dağılımı, %

Koronavirüs salgın sürecinde, e-ticaret ve dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen satışlarınızın/siparişlerinizin payı nasıl değişti?

Kaynak: TEPE Aralık 2020 ve TEPAV hesaplamaları.

COVID-19 salgın koşullarının sürekliliği durumunda, perakende sektörünün e-ticaret ve dijital platform satışlarının desteklenmesi ve çeşitlenmesi önemli görülmektedir. Salgın sürecinde ikinci zirve döneminin yaşanması ve kontrolüne dair yaşanan belirsizlikler, pandemi koşullarının önümüzdeki dönemlerde de iktisadi faaliyet üzerinde etkili olacağını düşündürmektedir. Perakende sektöründe bu dönemde faaliyetine ara verip, sonrasında tam kapasite koşullarını yakalayabilen firmaların payı sadece yüzde 10'dur ve sektörün yaklaşık yüzde 40'ı hala kısmi çalışma düzeninde faaliyet göstermektedir. İş yerlerinin kapalı olduğu salgın döneminde e-ticaret ve dijital satış platformlarının önem kazandığı, ilgili kanallarda satış yapan/yapabilen firmaların tüketici taleplerini karşılayarak hizmetlerinin sürekliliğini sağlayabildikleri, dolayısıyla süreçten görece olarak daha az etkilendikleri değerlendirilmektedir.

Perakende sektöründe pandemi sürecinin ilk dalgasının etkileri sürerken, ikinci dalgaya yönelik kısıtlamalar iş koşullarını daha zorlu hale getirmiştir. Halihazırda sektördeki firmaların yaklaşık yüzde 40'ı düşük kapasitede faaliyet gösterirken, yüzde 5'ten fazlası kapalı durumdadır. Diğer taraftan, mevcut koşulların sürekliliği durumunda firmaların yüzde 60'tan fazlası ek finansman destekleri olmadan 2021 yılının ikinci yarısından itibaren faaliyetlerini sürdürmeyeceklerini bildirmektedir. Bu çerçevede, doğrudan nakit yardımlarının yanı sıra, istihdam teşviklerinin devamlılığı ana ihtiyaç kanallarıdır. Hizmetlerin sürekliliği açısından e-ticaret ve dijital platformlar önem kazanmıştır ve online satış yapabilen firmaların ilgili faaliyetlerini önemli oranda artırabildikleri gözlenmiştir ancak, mikro ölçekli firmalarda söz konusu faaliyetin yeteri ölçüde yaygınlaşmadığı da dikkat çekmektedir.